

२०१८-२४च्या सेट प्रश्नपत्रिकांसह

NTA-UGC

NET/SET/JRF

Ph.D. Entrance Test (PET)

अनिवार्य पेपर पहिला
संपूर्ण मार्गदर्शक

- यूजीसीच्या नवीन अभ्यासक्रमानुसार सर्व घटकांचा सखोल परामर्श
- माइंडमॅप, पॉइंट्स, तक्ते व मुद्देनिहाय चर्चा यांद्वारे रचना
- नवीन पद्धतीनुसार महत्त्वपूर्ण वस्तुनिष्ठ प्रश्नांचा समावेश
- बिटवीन द लाइन्स व कॉम्प्लिकेटेड प्रश्नांची परिपूर्ण तयारी

डॉ. शशिकांत अन्नदाते

M.A., M.Ed., NET, SET, Ph.D., DSM

स्वाती शेते

BEST SELLER

11^e

2025

Published By

Sau. Shobhadevi Kshirsagar

K'Sagar Publications

'Suvarna Shilpa', 444/1 Shaniwar Peth,
Adjacent to Rajmachikar Flour Mill,

Near Dakshinabhimukhi

Maruti Temple, Pune - 411 030.

☎ 24450125, 24455435 📞 9823118810

Email : customer@ksagar.com

sales@ksagar.com

website : www.ksagar.com

© K'Sagar Publications, Pune

Revised Eleventh Edition : 2025

ISBN 978-93-84730-87-1

The name K'Sagar is registered
under the trade marks Act, 1999

Printed at

A. R. Printers

Mangalwar Peth, Pune.

Typesetting

K'Sagar Publications, Pune

Cover Design

K'Sagar Publications, Pune

Price : 695/-

Our Firms

K'Sagar's House of Books

39/1, Durga Chambers, Jogeshwari Mandir Lane,

Pune - 411002. ☎ (020) 24483166

📞 9923906500 📞 8087722277 📞

K'Sagar Book Centre

Nutan Classic, 639 Narayana Peth,

Appa Balwant Chowk, Pune - 411030.

☎ (020) 24453065 📞 9823121395 📞 9545567862/63

K'Sagar's House of Books

Satya-ganesh Sankul, (Saraswati Nivas)

122, Budhwar Peth, Jogeshwari Mandir Lane,

Pune - 411002. ☎ (020) 24465650 📞 9923810566 📞

Due care has been taken to ensure that the information provided in this book is correct. However, the authors and the publishers bear no responsibility for any damage resulting from any inadvertent omission or inaccuracy in the book.

लेखक परिचय

डॉ. शशिकांत श्रीधर अन्नदाते.
महावीर महाविद्यालय, कोल्हापूर
(स्वायत्त) येथे बीए, बीएड विभागात
सहायक प्राध्यापक म्हणून जुलै,
२०१० पासून कार्यरत.

डॉ. शशिकांत अन्नदाते यांचे
शिक्षण एमए (इतिहास), एमए (मराठी) व एमए
(हिंदी), एमएड, नेट-सेट (शिक्षण शास्त्र व इतिहास),
पीएचडी (शिक्षणशास्त्र), डीएसएम पर्यंत पूर्ण झाले
आहे.

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड
येथील एमएड परीक्षेत २००७ मध्ये ते विद्यापीठातून
सर्वप्रथम आले आहेत.

महाविद्यालयातील इतिहास व शिक्षणशास्त्र
अभ्यास मंडळाचे ते सदस्य आहेत.

महावीर स्पर्धा परीक्षा केंद्राचे ते प्रमुख आहेत.
त्यांनी स्पर्धा परीक्षा केंद्राच्या माध्यमातून नेट-सेट
परीक्षा, पीएचडी प्रवेश परीक्षा, शिक्षक अभियोग्यता
परीक्षा आणि महिला व बालविकास अधिकारी
परीक्षेच्या राज्यस्तरीय कार्यशाळांचे आयोजन करून
विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले आहे.

महाराष्ट्रातील विद्यापीठे व महाविद्यालयांत त्यांनी
नेट-सेट, पीएचडी प्रवेश परीक्षा, टीईटी इत्यादी
परीक्षांबाबत मार्गदर्शन केले आहे.

त्यांनी राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय व राज्यस्तरीय परिषदा
व चर्चासत्रे यांत १०० हून अधिक ठिकाणी सहभाग घेतला
असून त्यांचे ५० शोधनिबंध प्रकाशित झाले आहेत.

त्यांना अध्यापनाची आवड असून त्यांचे लेखन
साध्या-सोप्या भाषेत आहे. स्पर्धा परीक्षेतील विद्यार्थी-
प्रिय लेखक म्हणून त्यांना ओळखले जाते. त्यांनी पत्नी
स्वातीसमवेत स्पर्धा परीक्षांच्या एकूण ४८ पुस्तकांचे
लेखन केलेले आहे.

त्यांची संपूर्ण बालमानसशास्त्र व अध्यापनशास्त्र
(दहावी आवृत्ती), नेट-सेट पेपर पहिला (अकरावी
आवृत्ती), पुस्तपालन व लेखाकर्म (सातवी आवृत्ती),
केंद्रप्रमुख परीक्षा पेपर १ व २, शिक्षक अभियोग्यता
परीक्षा संपूर्ण मार्गदर्शक ही पुस्तके शिक्षण क्षेत्रातील
परीक्षांसाठी विद्यार्थ्यांना उपयुक्त ठरली आहेत.

लेखकाचे मनोगत

राष्ट्रीय स्तरावर नेट परीक्षा विद्यापीठ अनुदान आयोगाकडून, तर राज्यपातळीवर महाराष्ट्रात सेट परीक्षा सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाकडून आयोजित केली जाते. नेट-सेट या परीक्षांच्या अनिवार्य पहिल्या पेपरच्या नवीन अभ्यासक्रमास अनुसरून दर्जेदार संदर्भग्रंथाची अकरावी आवृत्ती आज के'सागर पब्लिकेशन्सकडून प्रकाशित होत आहे.

आमच्या शिक्षण क्षेत्रातील वाटचालीत ज्यांचे नेहमीच मार्गदर्शन व पाठिंबा राहिला, ज्यांनी नोकरीच्या प्रारंभापासून संधीचे सोने करा हा मूलमंत्र दिल्यामुळे आम्हाला सातत्याने कार्यरत राहण्याची प्रेरणा मिळते असे आमचे मार्गदर्शक श्री. आचार्यरत्न देशभूषण शिक्षण प्रसारक मंडळाचे चेअरमन व कोल्हापुरातील नामवंत ज्येष्ठ विधिज्ञ मा. अँड. के. ए. कापसे साहेब यांचे आम्ही अतिशय ऋणी आहोत. संस्थेचे सचिव मा. मोहन गरगटे साहेब यांनी नवीन ग्रंथलेखनाबाबत आमच्याकडे आस्थेने वेळोवेळी चर्चा केली, संस्थेचे खजिनदार मा. गुणवंत रोटे साहेब, महावीर महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजेंद्र लोखंडे, समन्वयक डॉ. महादेव शिंदे, शिक्षणशास्त्र विभागप्रमुख डॉ. श्रद्धा पाटील यांनी आम्हाला पुस्तक लेखनासाठी नेहमीच प्रोत्साहन दिले, त्याबद्दल आम्ही त्यांचे ऋणी आहोत.

आमच्या संस्थेचे ज्येष्ठ सदस्य व कोल्हापुरातील नामवंत वकील मा. अँड. विद्याधर पाटील साहेब यांनी आमच्याकडे सदैव नवीन लेखन कार्याबद्दल चौकशी केली, काहीही मदत लागली तर निःसंकोच मदत मागावी, असे आवर्जून सांगितले व नेहमीच आम्हाला चांगल्या कार्यासाठी पाठिंबा दर्शविला त्याबद्दल आम्ही त्यांचे अतिशय ऋणी आहोत. आमच्या संस्थेच्या देशभूषण शाळेतील विद्यार्थिप्रिय शिक्षिका मा. श्रीमती सुहासिनी पाटील मॅडम यांनीही आम्हाला वेळोवेळी मदत केली, मार्गदर्शन केले, आस्थेने चौकशी केली त्याबद्दल आम्ही त्यांचे अतिशय ऋणी आहोत.

शिक्षण क्षेत्रातील वाटचालीत आम्हाला सातत्याने प्रेरणा देणारे व सदैव मार्गदर्शन करणारे सर्व गुरुवर्य माजी उच्च शिक्षण संचालक प्राचार्य डॉ. प्रकाश गायकवाड,

शिक्षणतज्ज्ञ डॉ. ह. ना. जगताप, शिवाजी विद्यापीठ शिक्षणशास्त्र अभ्यास मंडळाचे चेअरमन प्राचार्य डॉ. बी. पी. मरजे, शिवाजी विद्यापीठ शिक्षणशास्त्र विभागप्रमुख डॉ. चेतना सोनकांबळे, आज्ञाद कॉलेज ऑफ एज्युकेशनच्या प्राचार्य डॉ. वंदना नलावडे, पीएच. डी. मार्गदर्शिका डॉ. पद्मा जाधव, डॉ. प्रतिभा पाटणकर, डॉ. रामचंद्र व्हनबट्टे, डॉ. नंदकुमार धनवडे, डॉ. ए. बी. पाटील, डॉ. केशव मोरे यांनी वेळोवेळी केलेल्या मार्गदर्शनाबद्दल आम्ही त्यांचे अतिशय ऋणी आहोत.

आमच्या महावीर महाविद्यालयातील सर्व सहकारी प्राध्यापक व कर्मचारी यांनी वेळोवेळी लेखनकार्यात प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष मार्गदर्शन व मदत वेळोवेळी आम्हाला केली आहे.

पुस्तक लेखनाचे कार्य करताना ज्यांचे आशीर्वाद व प्रेरणा सदैव आमच्या पाठीशी असते असे आमचे आई-वडील, दोन्ही बहिणी सौ. सुनंदा जिनदास संगवे व सौ. निर्मला कुलभूषण उखळकर यांनीही वेळोवेळी केलेल्या मार्गदर्शनाबद्दल आम्ही अतिशय ऋणी आहोत.

सर्वोत्तम लेखनासाठी पदोपदी आम्हाला मार्गदर्शन करणारे पॉलिटी ऑफ इंडिया यासारख्या अनेक सुप्रसिद्ध ग्रंथांचे स्पर्धा परीक्षा क्षेत्रातील नामवंत विद्यार्थिप्रिय लेखक व संपादक मा. के' सागर (मा. व्ही. एस. क्षीरसागर) यांनी आम्हाला ग्रंथलेखनाच्या प्रत्येक टप्प्यावर मार्गदर्शन केले, प्रेरणा दिली. त्यांचा व त्यांचे सर्व सहकारी सौ. अर्चना पडवळ मॅडम, सौ. तेजस्विनी महातुंगडे, सीमा ढमढेरे, भक्ती गोसावी, वैशाली मॅडम, अश्विनी मॅडम, भारती मॅडम, मुखपृष्ठकार विजय कोळसकर, राहूल सर व सचिन सर यांचा मी अतिशय आभारी आहे.

प्रस्तुतच्या दर्जेदार संदर्भग्रंथाच्या माध्यमातून विद्यार्थिमित्रांना नेट-सेट परीक्षांत यशस्वी होऊन पुढील यशदायी वाटचाल करण्यास प्रेरणा मिळेल, यात शंकाच नाही. शुभेच्छांसह !!

आपलेच विश्वासू लेखक,
डॉ. शशिकांत अन्नदाते, स्वाती शेटे

अंडमिनिस्ट्रेटिव्ह थिंकर्स प्रशासकीय विचारवंत

पदवी व पदव्युत्तर परीक्षांचे विद्यार्थी व केंद्र लोकसेवा आयोगाचे परीक्षार्थी यांना उपयुक्त असा दर्जेदार संदर्भ ग्रंथ

अंडमिनिस्ट्रेटिव्ह थिंकर्स

प्रशासकीय विचारवंत

मूळ लेखक
डी. रवींद्र प्रसाद
व्ही. एस. प्रसाद
पी. सत्यनारायण
वाय. पार्थसारथी
अनुवादक
वासंती फडके
श्रीकांत गोखले

पीएच. डी. प्रवेश परीक्षा व नेट-सेट-पेट परीक्षा मार्गदर्शक

महाराष्ट्रातील सर्व विद्यापीठात यूजीसीच्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार घेण्यात येणाऱ्या पीएच. डी. व एम्. फिल्. प्रवेश परीक्षेच्या नवीन अनिवार्य घेपर एकच्या अभ्यासक्रमानुसार उपयुक्त संदर्भ

संशोधन पद्धती

पीएच.डी.
प्रवेश परीक्षा व
नेट-सेट-पेट
परीक्षा मार्गदर्शक

डॉ. शशिकांत अन्नदाते
M.A., M.Ed., NET, SET, Ph.D.
स्वाती शेते
B.Sc., M.A. (Marathi), D.Ed.

परीक्षाभिमुख विवेचन व
शेट 400 वस्तुनिष्ठ प्रश्नांसह
4,000(+) प्रश्नांची तयारी

स्पर्धा परीक्षा संपूर्ण अंकगणित

MPSC गट ब व गट क
पूर्व व मुख्य परीक्षा

कॉन्स्टेबल, तलाठी, ग्रामसेवक
आरोग्य सेवक, आदीवासी विभाग
लिपिक आदी सरळसेवा परीक्षा

+2
1-
x4
3÷

स्पर्धा परीक्षा संपूर्ण अंकगणित

By-K'Sagar

१८ नमुना प्रश्नपत्रिकांचे
विशेष प्रकरण
विश्लेषणात्मक स्पष्टीकरणांसह

By-K'Sagar

CSAT-IAS, NDA, CDS
SSC, Railway, Banks
TCS-IBPS आदी परीक्षा

बुद्धिमापन चाचणी समग्र मार्गदर्शक प्रा. लोके-के'सागर

MPSC गट ब व गट क
पूर्व व मुख्य परीक्षा

कॉन्स्टेबल, तलाठी, ग्रामसेवक, लिपिक
आरोग्य सेवक, आदीवासी विभाग
समाजकल्याण विभाग आदी
सरळसेवा परीक्षा

बुद्धिमापन चाचणी समग्र मार्गदर्शक

CSAT-IAS, NDA, CDS
SSC, Railway, Banks
TCS-IBPS आदी परीक्षा

प्रा. डी. ए. लोके
के'सागर

१८ प्रश्नपत्रिका विश्लेषणात्मक
स्पष्टीकरणांसह
विशेष प्रश्नांची स्वतंत्र प्रकरणे

अनुक्रमणिका

१. अध्यापन अभियोग्यता	९	■ बुद्धिमापन ■ बुद्धिमापन चाचण्या ■ बुद्धिगुणांकाचे वितरण ■ भावनिक बुद्धिमत्ता ■ दृक-श्राव्य साधने ■ अध्ययन अनुभव शंकू ■ संगणक साहाय्यित अनुदेशन ■ अभियोग्यता संकल्पना ■ अभियोग्यतेचा अर्थ ■ अभियोग्यतेच्या व्याख्या ■ अभियोग्यता चाचणी तयार करण्याची पद्धती ■ शिक्षक अभियोग्यतेची संकल्पना ■ शिक्षक अभियोग्यतेची क्षेत्रे ■ शिक्षक गुणवैशिष्ट्यांसंबंधी संशोधने ■ समूह ■ शैक्षणिक मूल्यमापन ■ मूल्यमापनाचे प्रकार ■ मूल्यमापन साधनांचे निकष ■ मूल्यमापनाची साधने ■ मूल्यमापनाचा नवीन दृष्टिकोन ■ अध्यापन नियोजन ■ निवड आधारित श्रेयांक प्रणाली ■ मूल्यमापन प्रणालीतील नवीन विचारप्रवाह ■ वस्तुनिष्ठ प्रश्न
२. संशोधन अभियोग्यता	९९	■ संशोधन अर्थ व व्याख्या ■ ज्ञान मिळविण्याचे मार्ग व संशोधन ■ वैज्ञानिक विचारपद्धतीचे टप्पे ■ संशोधकाची गुणवैशिष्ट्ये ■ चांगल्या संशोधन प्रक्रियेचे निकष ■ संशोधनाचे दृष्टिकोन ■ संख्यात्मक संशोधन ■ गुणात्मक संशोधन ■ संख्यात्मक व गुणात्मक संशोधनातील भिन्नता ■ संशोधनाच्या पायऱ्या ■ संशोधन आराखड्याचे प्रकार

- संशोधनाचे प्रकार
- मूलभूत संशोधन
- उपयोजित/व्यावहारिक संशोधन
- कृतिसंशोधन
- संशोधन समस्या
- संबंधित साहित्याचा आढावा
- परिकल्पना
- गृहीतके
- परिकल्पना व गृहीतके यांमधील फरक
- कार्यात्मक व्याख्या
- जनसंख्या व नमुना निवड पद्धती
- पथदर्शक अभ्यास
- संशोधनाच्या विविध पद्धती
- ऐतिहासिक संशोधन पद्धती
- प्रायोगिक संशोधन पद्धती
- वर्णनात्मक संशोधन पद्धती
- सर्वेक्षण पद्धती
- व्यष्टी/व्यक्ती अभ्यास पद्धती
- कार्योत्तर पद्धती
- वांशिक पद्धती
- सहसंबंध पद्धती
- संशोधनाचे नीतिशास्त्र
- कार्यशाळा
- चर्चासत्र
- परिषद
- परिसंवाद
- शोधनिबंध
- शोधनिबंधाचे प्रकार
- प्रबंध लेखनाची रूपरेखा
- संशोधनाची साधने
- मुलाखत
- निरीक्षण
- प्रक्षेपण तंत्र
- समाजमिती तंत्र
- प्रश्नावली
- पडताळा सूची
- पदनिश्चयन श्रेणी
- प्रमाणित चाचण्या
- संशोधनातील संख्याशास्त्रीय परिमाण

- संशोधनातील मापनाची आवश्यकता व प्रकार
- संशोधनाच्या दृष्टीने उपयुक्त संख्याशास्त्रीय परिमाणांची माहिती
- माहिती संसूचन तंत्रज्ञानाचा संशोधनात उपयोग
- संदर्भ लेखनाच्या शैली
- संशोधन अहवालातील संक्षिप्त रूपांचा वापर
- वस्तुनिष्ठ प्रश्न

3. आकलनपर उतारे व त्यावर आधारित प्रश्न १८९

- उतारा क्र. १
- उतारा क्र. २
- उतारा क्र. ३
- उतारा क्र. ४
- उतारा क्र. ५
- उतारा क्र. ६
- उतारा क्र. ७
- उतारा क्र. ८
- उतारा क्र. ९
- उतारा क्र. १०
- उतारा क्र. ११
- उतारा क्र. १२
- उतारा क्र. १३
- उतारा क्र. १४
- उतारा क्र. १५

4. संप्रेषण २०८

- अर्थ, व्याप्ती व स्वरूप
- संप्रेषणाची उपपत्ती
- संप्रेषणाची प्रतिमाने
- संप्रेषणाचे घटक
- संप्रेषण प्रक्रियेचे उद्देश
- संप्रेषणाचे प्रकार
- संप्रेषण प्रतिरोध
- संप्रेषण आणि शिक्षक
- संप्रेषणातील अडथळे
- जनसंप्रेषण माध्यमे
- जागतिक टपालदिन
- वस्तुनिष्ठ प्रश्न

५. तार्किक व गणितीय योग्यता २४७ ■ समतुल्य संबंध ■ सांकेतिक लिपी ■ लयबद्ध अक्षरमालिका ■ संख्यामालिका ■ वर्गीकरण (विजोड पदे) ■ संख्यासंबंध ■ दिशाज्ञान ■ वय ■ गणिती क्रिया ■ कूट प्रश्न ■ रांगेतील क्रम ■ नातेसंबंध ■ कॅलेंडर ■ वस्तुनिष्ठ प्रश्न ■ स्पष्टीकरणे	■ विधान व कार्यवाही ■ विधान व पूर्वधारणा ■ कारण व परिणाम ■ विधान व निष्कर्ष ■ विधान व अनुमान ■ पझल टेस्ट ■ पृथक्करण/विश्लेषण ■ विधान व तर्क ■ तर्क व अनुमान ■ वेन आकृत्या ■ अभाषिक स्वरूपाचे प्रश्न
	७. सामग्रीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन ३०९ ■ आकृती व आलेखाद्वारे माहिती मांडणी ■ माहिती व शासन ■ सामग्री व त्यावर आधारित प्रश्नांचे स्वरूप
६. तर्कसंगत युक्तिवाद २७८ ■ तर्कशास्त्र ■ तर्कशास्त्राची व्याख्या ■ विधान, पद आणि विचारांचे नियम ■ अनुमानाचे प्रकार ■ व्हेन आकृतीबाबतचे महत्त्वाचे नियम ■ भारतीय तर्कशास्त्र : ज्ञानाची साधने ■ वैदिक तत्त्वज्ञानानुसार ज्ञानाची साधने ■ सांख्यमीमांसेनुसार ज्ञानाची साधने ■ न्यायदर्शनानुसार ज्ञानाची साधने ■ वैशेषिक दर्शनानुसार ज्ञानाची साधने ■ योग दर्शनानुसार ज्ञानाची साधने ■ पूर्वमीमांसा दर्शनानुसार ज्ञानांची साधने ■ वेदान्त दर्शनानुसार ज्ञानाची साधने ■ चार्वाक दर्शनानुसार ज्ञानाची साधने ■ बौद्ध दर्शनानुसार ज्ञानाची साधने ■ जैन दर्शनानुसार ज्ञानाची साधने ■ प्रमाण व प्रमाणाचे प्रकार ■ अनुमानाचे स्वरूप व प्रकार ■ व्याप्ती : व्याख्या व स्वरूप ■ हेत्वाभास ■ गृहीतकांची तपासणी ■ विधानांचे विश्लेषण	८. माहिती व संज्ञापन तंत्रज्ञान ३३९ ■ माहिती तंत्रज्ञानाची संकल्पना ■ माहिती तंत्रज्ञानाचे फायदे ■ शिक्षणक्षेत्रात माहिती तंत्रज्ञान ■ इनफ्लिबनेट (INFLIBNET) ■ शोधगंगा ■ विद्यावाहिनी प्रकल्प ■ संगणकाच्या विकासातील महत्त्वाचे टप्पे ■ संगणक स्मृतीची एकके ■ संगणकाचे प्रकार ■ संगणकाच्या पिढ्या ■ इंटरनेट ■ सर्च इंजिन्स ■ इंटरनेट आधारित सेवा ■ डोमेन नेम सिस्टीम ■ सोशल नेटवर्किंग वेबसाईट्स ■ संगणक व माहिती तंत्रज्ञानाशी संबंधित संक्षिप्त रूपे ■ Top Level Specification ■ File Extension ■ मीडिया लॅब एशिया ■ विद्यावाहिनी व ज्ञानवाहिनी ■ सामुदायिक माहिती केंद्र

- ई-गव्हर्नन्स
- डीबीटी (Direct Benefit Transfer)
- ई-मेल
- व्हॉट्स-अप
- स्काईप
- ब्लॉग
- विकी
- पॉडकास्ट (मीडिया संचयिका)
- फेसबुक
- एक्स (पूर्वीचे ट्विटर)
- डिजिटल युगातील शिक्षण योजना
- आर्टिफिशियल इंटेलिजन्स
- डिजिटल अरेस्ट एक नवीन सायबर गुन्हा
- वस्तुनिष्ठ प्रश्न

९. लोक, विकास व पर्यावरण ३७६

- पर्यावरण शिक्षण
- चिरंतन/शाश्वत विकासाची संकल्पना
- सहस्र विकासाची ध्येये
- चिरंतन विकासाचे ध्येये
- प्रदूषण
- प्रदूषके
- वायू प्रदूषण
- हरितगृह परिणाम
- संयुक्त राष्ट्रांच्या सहभागी देशांच्या परिषदा
- ओझोन थराचा क्षय
- आम्लवर्षा
- जलप्रदूषण
- ध्वनी प्रदूषण
- भूमी प्रदूषण
- किरणोत्सारी प्रदूषण
- जागतिक वारसा असलेली भारतातील पर्यटन स्थळे
- भारतातील पर्यावरण क्षेत्रातील महनीय व्यक्तिमत्त्वे
- पर्यावरण क्षेत्रातील संस्था
- पर्यावरण दिनविशेष
- पर्यावरणविषयक विविध आंतरराष्ट्रीय करार
- पर्यावरण (संरक्षण) अधिनियम, १९८६
- प्रकरण १ : प्रारंभिक

- प्रकरण २ : केंद्रशासनाचे सर्वसाधारण अधिकार
- प्रकरण ३ : पर्यावरण प्रदूषणास प्रतिबंध, नियंत्रण आणि त्यांचा उपशम
- प्रकरण ४ : संकीर्ण
- हवामान बदल
- हवामान बदलावरील भारत सरकारच्या उपाययोजना
- पर्यावरणाशी निगडित महत्त्वपूर्ण संकल्पना व माहिती
- वस्तुनिष्ठ प्रश्न

१०. उच्चशिक्षण प्रणाली ४२७

- प्राचीन भारतातील शिक्षण पद्धती
- बौद्ध काळातील शिक्षण
- नालंदा विद्यापीठ
- मध्ययुगीन काळातील शिक्षण (१२०६-१८५८)
- आधुनिक काळातील शिक्षणपद्धतीचा विकास
- ब्रिटिश काळातील शिक्षणविषयक अहवाल
- स्वातंत्र्यानंतरचे भारतातील शिक्षणविषयक आयोग
- राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण, २०२०-प्रमुख वैशिष्ट्ये
- व्यावसायिक व कौशल्य आधारित शिक्षण
- मूल्य/नैतिक शिक्षण
- उच्च शिक्षणविषयक विविध संस्था व धोरणे
- उच्च शिक्षणातील योजना
- भारतीय राज्यघटनेतील शिक्षणविषयक प्रमुख तरतुदी
- राज्यघटनेतील शिक्षणविषयक प्रमुख तरतुदी
- अलीकडच्या शिक्षणविषयक नाविन्यपूर्ण योजना
- राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण, २०२० मधील महत्त्वपूर्ण संस्था व संकल्पना विस्तारीत रूपे
- वस्तुनिष्ठ प्रश्न

११.	सेट परीक्षा जानेवारी, २०१८	४९५
१२.	सेट परीक्षा जून, २०१९	५०२
१३.	सेट परीक्षा १७ डिसेंबर, २०२०	५०७
१४.	सेट परीक्षा २६ सप्टेंबर, २०२१	५१२
१५.	सेट परीक्षा २६ मार्च, २०२३	५१७
१६.	सेट परीक्षा ७ एप्रिल, २०२४	५२२